

Abduktion – ett sätt att utforska samverkansfrågor

Abduktion är inom filosofin en term besläktad med både induktion och deduktion, där forskaren rör sig mellan teori och empiri och låter förståelsen successivt växa fram.

Charles Sanders Peirce, pragmatismens grundläggare, definierar den abduktiva slutledningsformen enligt följande: Ett överraskande faktum, C, observeras. Om man då utifrån andra observationer kan formulera ett påstående A som är sant skulle C vara en självklarhet. Man kan således inte från observationen sluta sig till A A:s hela innehåll måste redan vara närvarande i premissen: "Om A vore sant så skulle C vara en självklarhet".

Exempel. Holmes träffar någon som har röda lerstänk på kläderna (observation) och han vet att det finns röd lera på en viss plats. Så han säger till den andre personen att du har visst kommit hit via den platsen (gissning/teori). Personen svarar att det har han ju gjort, hur kunde Holmes veta det? Jo, det gjorde ju Holmes därför att han förde in en teori (om var det fanns röd lera) i sin slutledning.

Synergi skapas då handlingar är ömsesidigt förstärkande. Ofta kan inte ens den skicklige "mästaren" i ett yrke, trots att just dennes profession bygger på att medverka till just sådana interaktiva sociala processer, formulera hur denna upplyftande process blir till. Man vet då heller inte vad man skall leta efter när processen misslyckas eller vad som skall återupprepas när processen lyckas.

Vi möter här ett metodologiskt problem, som ytterst bottnar i vad vi lärt oss betrakta som kunskap. Själva framväxten av synergi i naturen går inte att förklara på annat sätt än att den råkat bli vanemässigt bestående genom att den främjat en arts överlevnad och därmed "bäddats in" som en förutsättning för artens liv.

Man kan inte logiskt och med orsak-verkan-resonemang i förväg förutse hur en sådan samverkanssynergi blir till. För att förstå uppkomsten måste man växla mellan själva observationen och de teoretiska förklaringar som man skapat sig på annat sätt och som visar på synergin som en självklarhet.

Att man kan förklara uppkomsten av synergi betyder alltså inte att man kan återskapa den genom att upprepa handlingar och förutsättningar. Detta förklarar varför ytliga försök att förstå erfarenheter av mänsklig samverkan, som visat sig fungera och ge goda resultat i en verksamhet, blir missförstådda och vanligen inte får någon effekt på samarbetet om de exporteras till andra verksamheter. Synergi som ett självklart faktum blir först uppenbart om och när man också har grepp om den djupare karaktären av det system i vilket den uppkommer. Detta gäller också mänskligt samhandlande.

Vanliga vetenskapliga studier bygger på antaganden som kan formuleras som logiska samband – "om något är fallet blir resultatet". Dessa samband tolkas då som statistiska. Det vill säga att man skulle kunna ordna förhållanden och insatser för att åstadkomma det önskade resultatet.

En sådan logik passar inte in i synergibegreppet. När vi systematiskt studerat frågorna runt erfarenhetsspridning och utvärderingar av framgångsrikt samarbete och organisering har vi därför för att förklara de aktuella resultaten tvingats luta oss mot andra vetenskapliga principer än de som kännetecknar den bland dagens forskare etablerade metodologin.

Vi har då knutit an till en vetenskaplig tradition, som kallas **abduktion**. Grunden för den abduktiva analysen är att granska de empiriska resultat som är överraskande eller särskilt anmärkningsvärda som en följd av vad som görs. I analysen ställer man frågan till det empiriska materialet: Vilka bakomliggande förklarande resonemang skulle göra resultatet självklart?

Vi har använt abduktion för att förstå och begripliggöra sådant som

- den framväxt av accelererad inlärning av svenska språket som Karin Eklund medverkade till på Nordiska Albany Filt i Halmstad,
- den rationaliseringspotential som förverkligades i Bofors Brickegårdsverkstad vid produktionen av robotar i Karlskoga,
- uppkomsten och effekten av "ordning och reda" på SSAB i Borlänge och
- arbetsterapeuters framgångsrika rehabilitering av sina patienter.

En liknande förklaring byggd på abduktion som är väl känd i forskningen och litteraturen är berättelsen om Ignaz Philipp Semmelweiss. Semmelweiss var en ungersk läkare som i slutet av 1800-talet visade att fallen av barnsängsfeber minskade drastiskt om vårdgivarna tvättade sina händer ordentligt. Han gjorde denna upptäckt 1847 när han var chef för förlossningsavdelningen på ett sjukhus i Wien. Med den tiden kunskap om bakteriologi var det inte trovärdigt att effekten kunde bero på "tvätta händer". Semmelweiss blev förlöjligad och hans utredning förklarades ovetenskaplig.

Vad som skapar en metodologisk svårighet i detta fall var att det finns många alternativa arbetssätt **som i princip** skulle kunna leda till liknande resultat. Det skulle ta oändlig tid att pröva och jämföra alla dessa. Även om man ytligt gjorde på samma sätt som de som lyckades så skulle skilda förhållanden och okunnighet hos de aktörer som försökte återskapa arbetssättet bara ge mediokra och kanske till och med sämre resultat än de man tidigare haft.

Exemplet visar att försöken att återskapa de goda resultaten har svårt att lyckas om man inte i detalj förstår de grundläggande mekanismer som frambringat resultaten. Resultatet är visserligen något man önskar och hoppas skall hända men som de berörda parter, som inte förstår karaktären av det system man måste hantera inte kan återskapa. För att göra resultatet trovärdigt måste man finna något mycket mer fundamentalt i systemets funktion än bara att man tvättade händerna, exempelvis förekomsten av de mikroorganismer som förklarade Semmelweiss upptäckt.

Synergi uppstår således utifrån de deltagandes inre bilder av framtiden. Dessa inre bilder påverkas inte av konventionell argumentation eftersom resultatet uppstår först när dessa inre bilder förändras genom en aktuell upplevelse.

Några exempel:

- Den suggestopediska inläringen av ett språk bygger på ett överraskningsmoment. Eleven kunde inte, utifrån sina tidigare skolupplevelser, drömma om att lärandet av ett språk kunde gå så snabbt, krävde så lite ansträngning och var så lätt.
- Något liknande händer vid en god arbetsterapeutisk rehabilitering där samspelet med omvärlden förstärker och stödjer en omorientering mot ett "nytt liv" istället för att träna vederbörande att trots sin funktionsnedsättning anpassa sig till det gamla.

Det är således först i efterhand vi och andra kan förstå att det uppkommit en samverkan som präglas av hög synergi. Det är först då, när detta redan hänt, som vi kan börja fundera på hur det gått till. Synergin blir begriplig för oss först när vi förstår hur det kunde bli som det blev som en följd av att berörda personer i stunden valde att göra något annorlunda än de brukade göra.

När vi får reda på det, har vi skaffat oss ytterligare en pusselbit i vår förståelse av hur vi alla kan medverka till synergi. I princip är det samma kunskap som vi behöver för att förstå hur det oönskade – exempelvis konflikter – uppstår. Kurt Lewin illustrerade principen genom att påpeka att i sociala system gällde det att reducera de motriktade krafterna genom att förändra individernas föreställningar om framtiden snarare än argumentera för att de skulle göra "rätt" och inte "fel". snarare än att förstärka de pådrivande.

- I det suggestopediska arbetssättet skapades alltså situationer i vilka deltagarnas inbyggda antisuggestiva barriärer, som hindrade dem att aktivt pröva ett nytt språk, reducerades. Om dessa reduceras är det självklart att vi lär oss språket fortare. Det kräver dock en genomgripande erfarenhet och kunskap för att identifiera dessa antisuggestiva processer och i olika lärsituationer kreativt forma situationer i vilka de kan reduceras.¹
- I Brickegårdsverkstaden eliminerades behovet av central planering bland annat genom att såga av benen på hyllorna så att verkstaden var överblickbar. Därför kunde alla gripa in med insatser vid eventuella störningar i det aktuella flödet. Därmed kunde en helt annorlunda och mer interaktiv arbetsledningsprincip tillämpas.²
- På SSAB knöt man an till den enskilde medarbetarens professionella intresse av att ha ordning och reda och att verktygen skulle finnas på plats och fungera. Detta krävde en betydligt djupare kunskap om själva produktionsprocessen än man dittills behövt ha.³

¹ Viktor L (1996): Vägen till en rikare arbetsgemenskap. Abonnemangsrapport 53. Vänersborg: Samarbetsdynamik AB

² Wennberg B-Å, Hane M (1995): Referensarbetsplats i Brickegårdsverkstaden. Karlskoga. Bofors AB

³ Bentell L, Hane M, Wennberg B-Å (2009): Myter och realiteter om operatörsmedverkan. Berättelser från TPU-projektet vid SSAB i Borlänge. Abonnemangsrapport 126. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

- I arbetsterapin utnyttjade man patienternas önskan om att forma en för dem konstruktiv social identitet. Detta innebar emellertid att man också måste arbeta med omgivningens reaktioner och bemötande och inte bara med patientens.⁴

Vi har påstått att vi ägnar oss åt praktikens kunskap. En riktigare beskrivning är emellertid att vi ägnat oss åt praktikernas kunskap – det vill säga den erfarenhet och kunskap om mänskliga samspel som en praktiker skaffat sig under många år. Vad vi söker är de resonemang A som är av den karaktären att om man förmedlade dem, så skulle alla berörda i omvärlden se hur praktikernas bidrag bättre kan medföra att synergien och det önskade resultatet C kan uppnås.

Vi söker således den diskurs genom vilken alla kan förstå hur ett förbättrat samarbete mellan professionella aktörer kring det man vill åstadkomma skulle kunna ske. Poängen är att om man kan introducera sådana resonemang så skulle varje aktör kunna välja om man vill delta i den samverkan som då krävs eller inte. Resultatet blir då inte en logisk självklarhet som bestäms av individerna låter sig styras utan en praktisk självklarhet som uppstår genom att berörda personer skaffar sig en kunskap om systemet som gör det möjligt för dem att gemensamt ta sig ur en problematisk situation. Det betyder förstås inte att man kommer att göra det. Man kan välja att låta bli eller vilja sabotera systemet.

⁴ Lindström I-B, Wennberg B-Å, Hane M (2010): Individuationsprocessen som utgångspunkt för vårdutveckling i enlighet med arbetsterapins paradig. Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.